

Nika Norvila

2020

Lytiškumo ugdymo praktikos- Estijos ir Vokietijos pavyzdžiai

Kurk
Lietuvai

Jaunimo reikalų departamentas
prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

02 **Santrumpos, akronimai ir žodynas**

AIDS- (angl. Acquired immunodeficiency syndrome) Įgytas imunodeficito sindromas

ESHA- (Angl. Estonian Sexual Health Association) Estijos seksualinės sveikatos asociacija

Estonia's National Institute for Health Development- Estijos nacionalinis sveikatos plėtros institutas

IPPF- (Angl. International Planned Parenthood Federation) Tarptautinės planuojamos tėvystės federacijos

LGBT bendruomenė ar LGBT asmenys yra plati sąvoka, apimanti lesbietes, gėjus, biseksualius ir transseksualius asmenis. Tai heterogeninė grupė, kuri dažnai siejama su pilietiniu LGBT teisių judėjimu socialinėje ir politinėje srityse. Kartais LGBT sąvoka yra išplečiama apimant ir interseksualius bei queer asmenis (LGBTIQ). (Daugiau info [čia](#).)

LPI- Lytiškai plintančios infekcijos*

LU- Lytiškumo ugdymas

PSHE- (Angl. personal and social health education) asmeninis ir socialinis sveikatos ugdymas

PSO - Pasaulio sveikatos organizacija

SRH- (angl. sexual and reproductive health) Seksualinė ir reprodukcinė sveikata

UN- (JT) (Angl. United Nations) Jungtinės Tautos

UNESCO-(Angl. United Nations Educational, Scientific, Cultural and Organization) Jungtinių tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija

YSHS- (angl. youth-friendly health services) Jaunimui palankias sveikatos paslaugas

ŽIV- Žmogaus imunodeficito virusas

IVADAS

Lytiškumo ugdymas vis dar yra skirtingai suprantamas ir įgyvendinamas tiek užsienio valstybėse, tiek vietiniu lygmeniu. Istorinis, socialinis, kultūrinis ir politinis kontekstas yra ypač svarbus vystant lytiškumo ugdymo politiką. Nagrinėdamos Europos sistemą, daugelis Vakarų ir Skandinavijos šalių pristatė lytiškumo ugdymo politiką, įgalinančią mokyklas ją įgyvendinti savo klasėse. Šis pokytis įvyko po seksualinės revoliucijos septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose, kai kontraceptinės tabletės tapo plačiau prieinamos moterims, keičiantis požiūriui, kad seksas skirtas tik ištekėjusių moterų reprodukcijai (6) Tačiau ne visa Europa patyrė šį kultūros pokytį. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje Sovietų Sąjunga žlugo, o Rytų ir Vidurio Europos šalys atgavo nepriklausomybę ir padarė didžiulį poslinkį demokratinėse visuomenėse. (6)

„Sekso nebuvo“ Sovietų Sąjungoje. Bent taip sakoma. Suaugusieji, kurie gyvena posovietinėse valstybėse, tokiose kaip Lietuva, užaugo tuo laikotarpiu, kai (dažniausiai) apie seksą ir lytiškumą buvo beveik visiškai nekalbama. Tokių temų socialinė tyla, baimė ir gėda buvo perduodama Lietuvos suaugusiesiems, taip pat ir jų vaikams, jau gimusiems nepriklausomoje Lietuvoje. Tačiau ne visos posovietinės šalys vienodai perėjo į demokratines visuomenes. Estija pateikia įdomų atvejį. (6) Nepaisant to, kad ši šalis, kaip ir Lietuva turėjo panašią socialinę ir istorinę situaciją, 1990 m. taip pat atgavo nepriklausomybę, tačiau Estijos požiūris į lytiškumo ugdymą yra labai skirtingas.

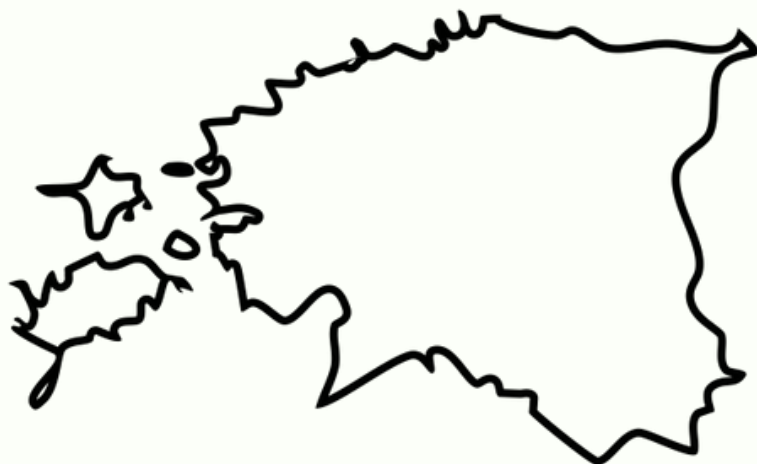
Šiai analizei buvo pasirinkta Estija ir Vokietija dėl kultūrinių, politinių ir istorinių panašumų, kuriuos šios šalys turi su Lietuva. Estija ir Vokietija sukūrė stiprią socialinę politiką, įskaitant visapusišką lytiškumo ugdymo strategiją ir jaunimui palankias seksualinės bei reprodukcinės sveikatos paslaugas. Ši analizė apima lytiškumo ugdymo politikos plėtojimą, dabartinį programavimą mokyklose, taip pat programavimą neformalioje aplinkoje (įskaitant jaunimo centrus) ir jaunimo galimybes naudotis lytinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugomis. Įdiegus šiuos elementus, tiek Vokietijoje, tiek Estijoje sumažėjo paauglių nėštumas, LPI ir ŽIV bei abortų rodikliai.

Lietuva yra katalikiška šalis, tuo tarpu Estija, laikoma gana nereligingą šalimi, kurioje tikintieji daugiausia priskiria save liuteronams. (15) Protestantizmas ir katalikybė yra dvi Vokietijoje dažniausiai praktikuojamos religijos, įskaitant augančią mažumų populiaciją, taip pat musulmonų bendruomenę. Religiniai skirtumai šiose šalyse gali paaiškinti kai kuriuos pagrindinius požiūrius į lytiškumo ugdymą.

Lytiškumo žinių perdavimas jaunimui ir jo įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje yra labai svarbus man asmeniškai. Aš pati dirbau su lytiškumo ugdymu Niujorko mokyklose. Svarbu paminėti, kad paauglystėje savo mokykloje negavau pakankamų žinių lytiškumo klausimais, todėl daug ko teko mokytis iš savo draugų, šeimos ir interneto. Man pasisekė, kad turėjau prieigą prie teisingos ir patikimos informacijos bei šaltinių. Bet ar to pakako? Daugelį sąvokų galiu suprasti tik dabar, būdama suaugusiu žmogumi, tačiau tikrai būčiau norėjusi visa tai vertinti daug anksčiau, dar tuomet, kai buvau paauglė. Tokios temos kaip sutikimas (angl. consent), kūno įvaizdis ir savo teisių žinojimas, išmokimas bendrauti su partneriais ir ribų nustatymas - viena kitą jungiančios lytiškumo ugdymo dalys, kurios yra svarbios ir jas jaunimas turi suprasti kaip įmanoma geriau. Be galo svarbu, kad jaunimas turėtų galimybę apie visa tai sužinoti, tam kad augtų stipriais, atsakingais ir sveikais žmonėmis

Svarbu kad jaunimas turi galimybę atvirai kalbėti įvairiomis lytiškumo temomis su patikimu ir žinančiu suaugusiuoju. Taip pat svarbu, kad jaunimas turėtų galimybę atvirai kalbėtis įvairiomis lytiškumo temomis su patikimu ir turinčiu žinių suaugusiuoju. Niujorko mokyklose aš turėjau galimybę būti patikima jaunimo mokytoja lytiškumo temomis, todėl tikiuosi, kad savo žiniomis galėsiu prisidėti prie jų pasidalinimo ir su Lietuvos jaunimo darbuotojais, o jie savo ruožtu, galėtų daryti tą patį. Tikiu, kad ši analizė įkvėps ne tik jaunimo darbuotojus įveikinti lytiškumo ugdymą jaunimo centruose, bet ir paskatins mokytojus, mokyklų administratorius, tėvus, globėjus, politikus, visuomenės sveikatos specialistus ir visus kitus, kuriems rūpi bendra Lietuvos jaunų žmonių sveikata, įgyvendinti lytiškumo ugdymą visoje šalyje.

ESTIJA

APŽVALGA

- Estijos gyventojų skaičius 1,34 mln. (2010 m.)
- 554 bendrojo lavinimo mokyklas lanko apie 142 000 mokinių.
- Už lytiškumo ugdymą mokyklose yra atsakinga Švietimo ir tyrimų ministerija (Haridus - ja teadusministeerium)
- Socialinių reikalų ministerija (Sotsiaalministeerium) parengė visuomenės sveikatos programas. (3)

LYTIŠKUMO UGDYMAS IKI -1991

Nors Sovietų Sąjungoje mokyklose nebuvo oficialiai teikiamas lytiškumo ugdymas, kai kurie mokytojai „asmeninės higienos“ pamokose aptarė asmens higieną, brendimą, šeimos planavimą ir gimdymą. 1989 m. vidurinėse mokyklose buvo pradėtos pamokos „Šeimos studijos“. Ši programa skatino susilaikymą iki vedybų ir trumpai apėmė LPI (lytiniu keliu plintančias infekcijas) bei nenumatytą nėštumą. Bendrai kalbant, visos lytiškumo švietimo iniciatyvos šiuo laikotarpiu buvo nepakankamos ir neveiksmingos. (3)

LYTIŠKUMO UGDYMAS (LU) PO NEPRIKLAUSOMYBĖS

NVO medicinos specialistai ėmėsi iniciatyvos pradėti lytiškumo ugdymą mokyklose.

Šios ankstyvosios iniciatyvos buvo finansuojamos projektinio finansavimo būdu ir nebuvo tvarios, tačiau kai kurios iš šių ankstyvųjų veiklų padėjo keisti požiūrį, įtikinti tikslines grupes, kad lytiškumo ugdymas mokyklose yra būtinas.

Keletą metų mokytojai turėjo prieigą tik prie pasirinktų NVO teikiamų mokymų ir medžiagos. NVO, kurios vadovavo šiam procesui, buvo: Estijos seksualinės sveikatos asociacija (ESHA), Estijos asociacija kovai su AIDS, AIDS prevencijos centras ir „Gyvenimas rytoj“.

Be to, ESHA sukūrė jaunimui palankių seksualinės sveikatos klinikų tinklą, kuris tapo svarbia lytiškumo ugdymo mokyklose parama. (Daugiau apie ESHA galima sužinoti [čia.](#)) (3)

LYTIŠKUMO UGDYMAS NUO 1996 M.

- Estija buvo pirmoji buvusios Sovietų Sąjungos šalis, pradėjusi lytiškumo ugdymą mokyklose 1996 m.
- Nuo pat lytiškumo ugdymo pradžios pamažu buvo pasiekiamos visos Estijos mokyklos. Lytiškumo ugdymo programa laikoma išsamia ir privaloma visose mokyklose.
- Nuo pat jos įkūrimo 1996 m. programa buvo atnaujinta ir pritaikyta du kartus - 2002 ir 2010 m. (1)

LYTIŠKUMO UGDYMO PROGRAMA

- Mokymo programa yra padalinta į dvi dalis: viena pradinėms ir viena vidurinėms mokykloms. Už ugdymo turinį yra atsakinga Švietimo ir mokslo ministerija, tačiau už ugdymo programos įgyvendinimą atsakingos vietos valdžios institucijos. (1).
- Mokymo programa buvo atnaujinta 2000–2002 m., atsižvelgiant į visuomenės pokyčius - vienas pagrindinių naujų rūpesčių - padidėjęs ŽIV paplitimas.
- 1996 m. buvo išleista knyga „Žmogaus studijų dalyko aprašymas“, o 2002 m. išleista neatnaujinta knygos versija. Po dešimties metų svarstymų ir pasirengimo laikotarpio, atnaujinta versija buvo paskelbta tik 2010 m. Šioje versijoje daugiau dėmesio skiriama seksualiai rizikingo elgesio prevencijai, o sveikatos ir lytiškumo ugdymo temos yra aiškiau apibrėžtos. (2)
- Estijos modelį kaip geriausią praktiką dažnai pristato Jungtinių Tautų (JT), UNESCO ir Pasaulio Sveikatos Organizacija (PSO). (1)

LYTIŠKUMO UGDYMO PROGRAMA - tinkama įvairiam amžiui ir vystymosi tarpsniui, pagrįsta moksliniais įrodymais

- Lytiškumo ugdymo programa yra integruota į tarpmokyklinę programą pradinėse mokyklose (devyniose klasėse, 7–16 metų) ir yra asmeninio, socialinio ir sveikatos ugdymo dalis (PSHE programa, anksčiau vadinta „žmogaus studijomis“).
- Visi lytiškumo ir sveikatos aspektai yra tinkamo amžiaus 'PSHE' programos dalis.
- Daug dėmesio skiriama asmeninėms nuostatomis ir elgesio įgūdžių ugdymui.
- Nacionalinė aukštesniųjų mokyklų programa diktuoja lytiškumo ugdymo tikslus ir privalomus bei pasirenkamus dalykus 10–12 klasėms (16–19 metų).
- Kai kurie lytiškumo ugdymo elementai taip pat įtraukiami į biologijos pamokas.
- Oficialūs tikslai yra išmokti ugdyti ir vertinti žinias, įgyti specialius įgūdžius ir požiūrį, kurie skatina asmenybės tobulėjimą ir socializaciją **šiose srityse:** (1)

1. Asmeniniai įgūdžiai ir socialiniai įgūdžiai
2. Fizinis, psichologinis ir socialinis vystymasis
3. Sveikata ir sveika gyvensena
4. Saugaus elgesio įgūdžiai ir rizikingo elgesio prevencija
5. Bendrosios žmogaus vertybės; sąžiningumas, rūpinimasis kitais, atsakingumas ir teisingumas. (1)

PSHE (Asmeninis socialinis ir sveikatos ugdymas) programos tikslai 1-3 klasių (7-9 metų) moksleiviams:

1. Vertinti save ir kitus suprantant, kad žmonių požiūris, tikslai ir vertybės skiriasi.
2. Įgyti būtinus bendravimo įgūdžius, į kuriuos atsižvelgia kiti žmonės; gebėti verbalizuoti savo jausmus ir pasirinkti tinkamus elgesio būdus.
3. Vertinti draugystę ir palaikančius šeimos ryšius.
4. Turėti žinių apie sveiką gyvenimo būdą.
5. Suprasti, kad asmenys turi teisę pasakyti „ne“ sau kenkiančiam elgesiui ir gebėti rasti pagalbą.

Uždaviniai 4–6 klasių mokiniams (10–12 metų):

6. Vertinti draugystę ir meilę intyviuose santykiuose.
7. Turėti efektyvių socialinių įgūdžių kasdienio gyvenimo situacijose (padėti vieni kitiems, dalytis, rūpintis, bendradarbiauti), turėti efektyvaus problemų sprendimo ir elgesio sprendimų įgūdžius.
8. Žinoti apie fizinius ir emocinius pokyčius brendimo metu, suprasti, kad žmonės bręsta skirtingai.

Uždaviniai 7–9 klasių mokiniams (13–15 metų):

9. Žinoti ir planuoti sveiką pasirinkimą kasdieniame gyvenime.
10. Suprasti seksualumo reikšmę ir individualų seksualinį vystymąsi.
11. Žinoti saugaus seksualinio elgesio principus.
12. Vertinti seksualines ir reprodukcinės teises.
13. Žinoti, kur rasti informaciją, pagalbą ir seksualinės bei reprodukcinės sveikatos (SRH) paslaugas.

MOKYTOJŲ RENGIMAS IR MOKYMAS

Institucijos ir organizacijos, rengiančios mokymo

medžiagą:

ESHA

Mokytojų organizacijos

Nacionalinis sveikatos plėtros institutas

Talino ir Tartu universitetai

Mokymo temos:

Lyčių stereotipai, pasimatymai, smurtas, sveiki santykiai

Mokymo medžiaga:

- Mokyti seminarus specialiai rusakalbiam mokytojams
- Vienos dienos mokymai (įvairiomis seksualumo temomis) dabartiniams mokytojams
- Mokymas, kaip būsimųjų dėstytojų magistrantūros studijų dalis.

Visa sukurta medžiaga prisideda prie lyiškumo ugdymo Estijoje visapusiško plėtojimo ir dalyvavimo mokymuose (1).

- Lytiškumo ugdymo programa įgyvendinama visoje Estijoje, ji laikoma išsamia ir yra privaloma visiems moksleivams.
- Neseniai atlikta moterų apklausa parodė, kad, tik 2% 16-24 metų amžiaus jaunimo negavo lytiškumo ugdymo mokyklose.
- Maždaug 75% moterų manė, kad joms pakako lytiškumo ugdymo. (1)

Jaunimui draugiškos seksualinės ir reprodukcinės sveikatos (SRH) paslaugos (YSHS)

- Nuo 1991 m. visoje Estijoje buvo atidaryta 16 jaunimui palankių seksualinės ir reprodukcinės sveikatos klinikų tinklų.
- Estijos, turinčios 1,3 milijono gyventojų ir jaunimui palankių sveikatos klinikų santykis yra didelis.
- Su Švedijos pagalba, pirmoji klinika atidaryta 1991 m., O dauguma kitų - trečiojo dešimtmečio antroje pusėje.
- Jaunesniems nei 25 metų asmenims klinikos yra nemokamos.
- Klinikos veikia įvairiai, kai kurios yra privačių subjektų dalis, kai kurios yra prijungtos prie valstybinių ligoninių, o kai kurios veikia nepriklausomai.
- Jaunimas moka 5 eurus už kiekvieną konsultaciją naudojantis valstybinių sveikatos priežiūros įstaigų paslaugomis, tačiau turi mokėti daug daugiau už paslaugas privačiose įstaigose.
- Pirmieji YSHS reagavo į aukštą paauglių nėštumo ir lytiškai plintančių infekcijų (LPI) atvejų skaičių ir pripažino tradicinių moterų poliklinikų, neatitinkančių jaunimo poreikius, netinkamą darbo stilių. (3)
- YSHS buvo įkurtos entuziastingai, prie jos prisidėjo įvairūs vietos rėmėjai, o nuolatinis darbas buvo daromas siekiant paveikti svarbiausius sprendimus priimančius asmenis.

- YSHS nuo pat pradžių stengėsi teikti tiek individualias konsultacijas, tiek lytiškumo ugdymo paslaugas jaunų žmonių grupėms.
- Iš pradžių buvo manoma, kad YSHS darbuotojai gali remti mokytojų lytiškumo ugdymo programas mokyklose, kol mokytojai nebus pasirengę dirbti savarankiškai.
- Tačiau 2010 m. vis dar egzistavo YSHS darbuotojų poreikis, su tikslu remti mokytojus mokyklose, ypač sudėtingesnėmis ar techninėmis temomis, tokiomis kaip kontracepcijos galimybės.
- YSHS darbuotojų dalyvavimas mokyklose ir jų indėlis taip pat buvo proga reklamuoti visas klinikų teikiamas paslaugas studentams.
- Apskaičiuota, kad maždaug 40% 10–19 metų amžiaus žmonių lankosi YSHS norėdami dalyvauti lytiškumo ugdymo paskaitose. Paskaitos mokykloms dažniausiai yra nemokamos ir finansuojamos iš įvairių šaltinių (ESHA projektai, vietos valdžia, fondai). (3)

KONTRACEPCIJA IR SAUGAUS SEKSO PRIEMONĖS

Kontracepcijos priemonių kaina nelaikoma kliūtimi jauniems žmonėms.

Be to, Vyriausybė subsidijuoja abortus, taigi jauniems žmonėms išlaidos yra maždaug 30/40 eurų. Jaunesniems nei 15 metų asmenims (nors tokių atvejų yra nedaug) išlaidos visiškai padengiamos

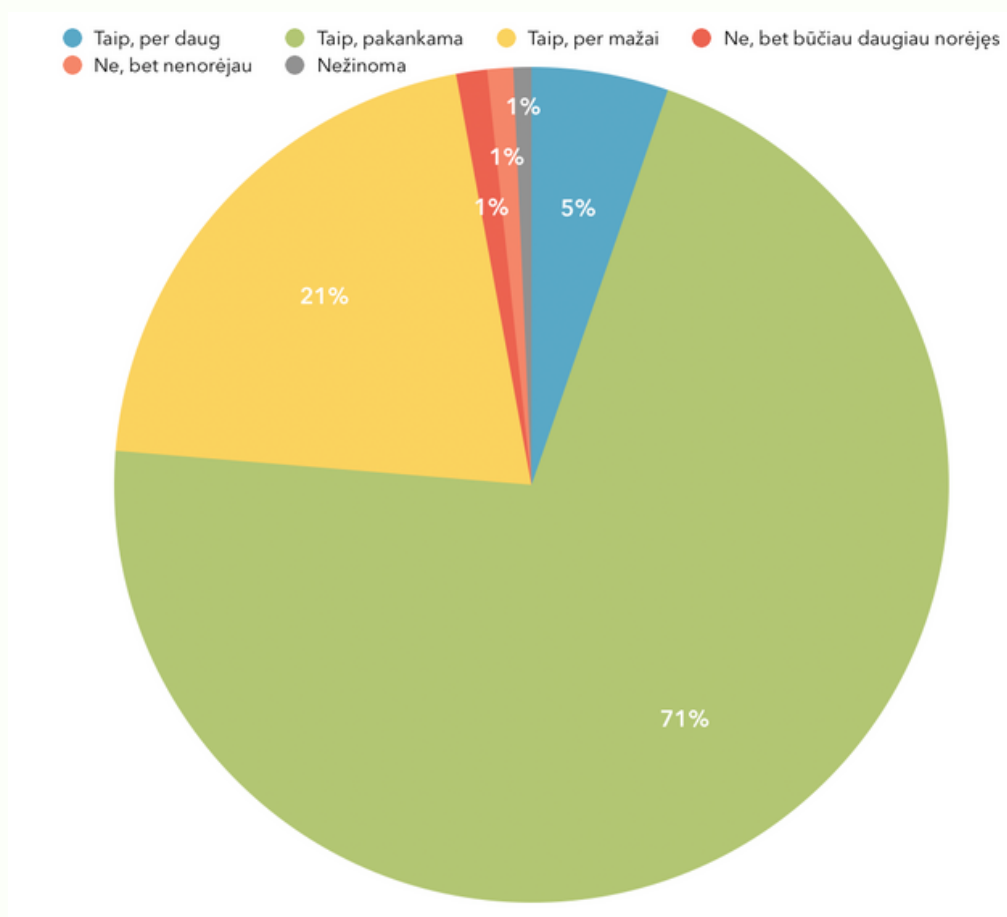
Greitoji kontracepcija vaistinėse galima įsigyti be recepto ar kitų apribojimų.

Prezervatyvai plačiai parduodami vaistinėse, prekybos centruose ir kt. Nėra amžiaus sutikimo dėl aborto ar kontracepcijos (vadinasi, kiekvienas turi teisę naudotis šiomis paslaugomis ar priemonėmis). (1)

Lytiškumo ugdymo mokykloje pagrindimas ir įvertinimas

16-17 metų mergaičių buvo klausiami, ar joms buvo suteiktas lytiškumo ugdymas, ir ar tai buvo: per daug, per mažai, pakankamai, ar jos norėjo gauti lytiškumo ugdymo pamokas, ar jų negavo, tačiau būtų norėjusios. (1)

Didžioji dalis estų jaunimo gavo lytiškumo ugdymą ir manė, kad to pakanka. (1)

Lytiškumo ugdymas neformalioje aplinkoje

Estijos seksualinės sveikatos asociacija (ESHA) organizuoja popamokinę veiklą per savo jaunimui palankių klinikų tinklą ir jų interneto svetaines. Kitos asociacijos, tokios kaip Medicinos studentų asociacija ir LGBT asociacija, taip pat teikia informaciją apie seksualumą ne mokyklose, visų pirma per kolegų švietimo programas ir internetinius išteklius. Kartais Nacionalinis sveikatos plėtros institutas ir ESHA organizuoja visuomenės informavimo kampanijas. Mažiau galimybių turintis jaunimas yra įtraukiamas įgyvendinant skirtingas iniciatyvas. (1)

Jaunimo centrai

Atviri jaunimo centrai pradėjo kurtis tūkstantmečio sandūroje, kai pirmieji du centrai buvo atidaryti skirtingiems miestams. Iki 2012 m. veikė maždaug 250 atvirų centrų. Šiandien galimybes užsiimti pomėgiais siūlo daugybė organizacijų. Jaunimo darbuotojų mokymai buvo pradėti 1992 m., o iki 2013 m. jaunimo darbuotojai buvo rengiami trijose aukštosiose mokyklose: Talino universiteto pedagoginiame seminare, Tartu universiteto Viljandi kultūros akademijoje ir Tartu universiteto Narvos kolegijoje. (18)

Estijos mokyklose privalomas visapusiškas lytiškumo ugdymas. Vis dėlto, klinikų ir jaunimo centrų vaidmuo vis dar vaidina svarbų vaidmenį remiant jaunimo lytiškumo ugdymą. Jaunimui draugiškos seksualinės sveikatos klinikos teikia mokytojams ir mokyklų darbuotojams techninę paramą, o visuomenės sveikatos specialistai gali suteikti panašią techninę paramą Lietuvos jaunimo darbuotojams. Jaunimo darbuotojai specializuojasi įvairiose disciplinose, kurios tam tikru būdu yra susijusios su jaunimu. Lietuvos jaunimo centrams gali būti naudinga užmegzti partnerystę su vietos visuomenės sveikatos biurais, kad gautų paramą įgyvendinant tam tikras lytiškumo ugdymo temas. Estijos jaunimo centrai (17) sudaro jaunimui sąlygas švietimo veiklai, laisvai valiai ir aktyviai veiklai šalia savo namų. Jaunimo centrai skatina savaiminį mokymąsi ir yra pagrindiniai regioninio darbo su jaunimu organizatoriai, vykdydami didelio masto regioninius ir miesto renginius. Visose vietose, kur vyksta neformalus ugdymas, yra galimybė palaikyti jaunimo ugdymo tikslus, o šiuo atveju - lytiškumo ugdymą.

Estijai atgavus nepriklausomybę, darbo su jaunimu pokyčiams įtakos turėjo nacionaliniai veikėjai ir tarptautinės organizacijos, tokios kaip Europos Taryba. XXI amžiaus pradžioje Estijos jaunimas vertinamas kaip vystymosi išteklius ir stengiamasi suteikti jiems papildomų plėtros galimybių. (18)

PROGRAMŲ POVEIKIS ESTIJAI IR BENDRIJAI - SEKSUALINĖS SVEIKATOS RODIKLIAI (3)

Abortų sumažėjimas

15–19 m. (2001–2009 m.) 45%

Neplanuoto nėštumo skaičiaus sumažėjimas

Nuo 2001 m. 4.280

Lytiškai plintančių infekcijų (LPI) atvejų sumažėjimas

15–19 m. (2001–2009 m.) 62%

LPI atvejų buvo išvengta

Nuo 2001 m. 7.240

Naujų ŽIV infekcijų sumažėjimas

15–19 m. (2001–2009 m.) 96%

ŽIV infekcijų buvo išvengta

Nuo 2001 m. 1.970

Iš viso išvengta neigiamų sveikatos reiškinių

2001–2009 m. 13.490

LYTIŠKUMO UGDYMO PROGRAMŲ EKONOMINIS EFEKTYVUMAS

Įvertinimas atskleidė, kad kartu su jaunimui palankia seksualine ir reprodukcinė sveikata ir paslaugomis visoje šalyje programa daro reikšmingą poveikį jaunų žmonių seksualinės ir reprodukcinės sveikatos gerinimui. (1)

DAR KELI AKCENTAI

- Nors mokyklose yra tam tikras pasipriešinimas lytiškumo ugdymui, dauguma mokyklų teikia visapusišką lytiškumo ugdymą.
- Yra religinių mokyklų, kurios prieštarauja visapusiškam modeliui ir teikia pirmenybę tik morališkai orientuotam susilaikymui-- tai dažniausiai reiškia kad skatina jaunimą susilaikyti iki vestuvių.
- Duomenys rodo, kad rusakalbėse mokyklose (kurios sudaro mažiau nei ketvirtadalį visų Estijos mokyklų) lytiškumo ugdymo dalykus sunkiau aptarti su mokiniais.
- Mokyklos gali pasirinkti tarp įvairių mokymo priemonių.
- Nors lytiškumo ugdymo programavimas Estijoje buvo sėkmingas, ESHA vis dar mano, kad reikia gerinti mokytojų rengimo kokybę ir tai turėtų apimti platų spektrą naujesnių vietinių lytiškumo ugdymo ekspertų, kad būtų galima pritaikyti naujus metodus ir perspektyvas. (1)

SANTRAUKA

Vykdydama plataus masto mokymus, ministerijos išduotus lytiškumo ugdymo reikalavimus ir bendradarbiaudama su YSHS, Estija turi veiksmingą plataus masto visapusišką lytiškumo ugdymą.

Plataus masto visuotinis ugdymas ir jaunimui palankios seksualinės ir reprodukcinės paslaugos sumažino ŽIV ir LPI, netyčinio nėštumo ir abortų skaičių Estijoje.

VOKIETIJA

APŽVALGA

Vokietija yra federacija, sudaryta iš pusiau nepriklausomų vienetų, kurie turi tam tikrą autonomiją lytiškumo ugdymo srityje. Ji turi federalinę (bendrąją) lytiškumo ugdymo sistemą, nors atskiros valstijos turi galią atlikti kai kuriuos pakeitimus. Lytiškumo ugdymas yra privalomas, pradedant nuo pradinės mokyklos, ir jis laikomas visapusišku. Jauniems žmonėms mokykla yra svarbiausias šaltinis gauti informaciją apie lytiškumą. (1)

TEISINĖS LYTIŠKUMO UGDYMO SCHEMOS

- Valstybiniu lygiu lytiškumo ugdymas mokyklose yra nustatytas įstatymais ir yra kiekvienos federacijos valdžios atsakomybė. Tačiau lytiškumo ugdymas paprastai suprantamas visapusiškai.
- Tai laikoma bendrojo lavinimo dalimi ir todėl yra aktualu visiems valstybinių mokyklų mokiniams. Įstatymai sustiprina lytiškumo ugdymo mokymo holistiniu būdu argumentą. Be žinių perdavimo apie kontracetines priemones ir biologinius procesus, turi būti atsižvelgiama į emocijas, santykių bei lyties aspektus, skirtingas socialines ir individualias vertybes bei bendravimo aspektus. Įstatymuose taip pat skatinamas skirtingų šioje srityje dirbančių subjektų bendradarbiavimas.
- Lytiškumas paprastai integruojamas į platesnes temas, tokias kaip socialiniai mokslai, biologija, etika ir religija. Tai labai retai yra atskira pamoka.
- Federalinis sveikatos švietimo centras (BZgA), vyriausybė organizacija, ir 16 Vokietijos valdžios institucijų įstatymais įpareigotos įgyvendinti lytiškumo ugdymą, bendradarbiaujant su Vokietijos šeimos konsultavimo institucijomis ir kitomis ekspertų NVO.
- Lytiškumo ugdymas yra privalomas visiems pradinėse klasių mokiniams. Tėvai yra informuojami, kada prasidės lytiškumo ugdymas, tačiau jie neturi teisės atšaukti savo vaikų iš pamokų. Visa mokymosi medžiaga yra tinkama konkrečiam amžiui ir vystymuisi.
- Nors tarp federacijų yra keletas skirtumų, visos yra susitarusios dėl bendros sistemos. (1)

LYTIŠKUMO UGDYMO ĮGYVENDINIMAS

- „Federaciniu lygmeniu BZgA (Federalinis sveikatos švietimo centras) yra įpareigotas įstatymais (1992 m. „Schwangerschaftsflitgesetz“, Pagalbos įstatymas dėl su nėštumu susijusių problemų ir pasekmių) teikti lytiškumo mokymus įvairioms tikslinėms ir amžiaus grupėms bei nemokamai platinti medžiagą plačiajai visuomenei ir tam tikroms suinteresuotoms grupėms, tokioms kaip mokytojai ir konsultavimo centrai.“ (1)
- Yra nacionalinė lytiškumo ugdymo programa. Federaliniu lygiu BZgA šiuo metu redaguoja lytiškumo ugdymo pagrindų koncepciją, kurią kartu parengė BZgA ir visų Vokietijos federacijų atstovai; ji iš pradžių buvo paskelbta 1994 m. ir atnaujinta 2016 m. „Standartų“ turinys buvo integruotas į jų programas. Bendruomenės lygiu kai kurios NVO (tokios kaip „pro familia“; IPPF nacionalinė asociacija) naudoja standartus kaip pagrindinį dokumentą, rengdamos lytiškumo ugdytojus savo advokacijos darbe ir rengdamos lytiškumo ugdymo programas

MOKYTOJŲ RENGIMAS

- Kai kurie mokytojai gauna lytiškumo ugdymo mokymus, kaip jų dėstomo dalyko dalį, tačiau yra tik nedidelė grupė mokytojų, kurie yra specialiai mokomi lytiškumo ugdymo.
- Vykdomos kelios specialios programos ir kursai: Merseburgo taikomųjų mokslų universitetas siūlo magistro laipsnį „Seksologija: Seksualinė sveikata ir konsultacijos“ Dortumunde yra Lytinio švietimo institutas, o Frankfurte - federalinė asociacija „Main the pro familia“ teikianti lytiškumo ugdymo mokymus mokytojams. (1)

LYTIŠKUMO UGDYMAS NEFORMALIOSE APLINKOSE

- Lytiškumo ugdymas už mokyklos sistemos ribų pasiekia ne visus jaunos žmones, tačiau struktūra - savanoriškas dalyvavimas, lankstumas, pliuralizmas ir naudojamų metodų įvairovė - suteikia daugybę galimybių holistiniam, daugiausia jutiminiam, tarpkultūriniam ir lyties aspektu grįstam lytiniam ugdymui, kuris taip pat apima emocinius aspektus. (4).
- Vokietijoje lytiškumo ugdymas taip pat vyksta neformalioje aplinkoje už mokyklos ribų, kur NVO vaidina svarbų vaidmenį.
- Be „pro familia“, teikiančių lytiškumo mokymų pedagogams, šioje srityje taip pat veikia šios NVO: (1)

1. **DKR (Vokietijos Raudonasis Kryžius)**
2. **„Caritas“**
3. **„AWO“**
4. **„Diakonie“ „Donum Vitae“**
5. **Vokietijos AIDS paslaugų organizacija (DAH).**

Šių organizacijų vykdoma veikla susijusi su visomis jaunimui aktualiomis temomis. Jos įgyvendinamos jaunimo konsultavimo centruose, naudojantis visuomenės informavimo priemonėmis (radiju, TV programomis), įvairiomis interneto svetainėmis, socialine žiniasklaida ir jaunimo žurnalais. Taip pat yra programų, skirtų unikaliems jaunų pabėgėlių poreikiams tenkinti. (1)

Yra naudojamos trys sąvokos kuriomis siekiama įtraukti labiau pažeidžiamus jaunus žmones:

■ Bendroji lytiškumo ugdymo samprata,

■ Lytiškumo ugdymas jaunimui ir,

■ Lytiškumo ugdymas asmenims su negalia.

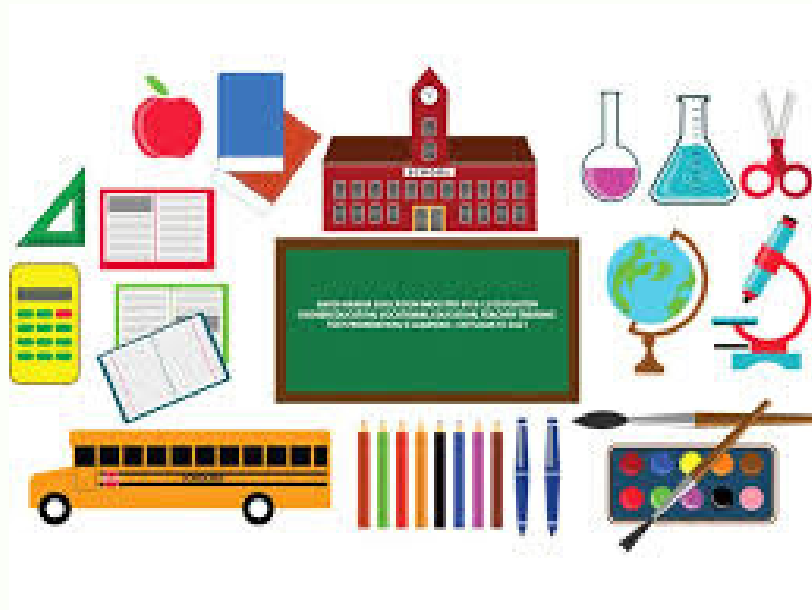
- Visos šios sąvokos grindžiamos sveikatos stiprinimo principais ir pabrėžia asmeninės atsakomybės stiprinimą. Kai kurios aktyvios nevyriausybinės organizacijos orientuojasi į konkrečias tikslines grupes. Pavyzdžiui, regioninės AIDS tarnybų organizacijos glaudžiai bendradarbiauja su LGBTI jaunimu.
- Be to, jaunimo centrai kreipiasi į LGBTI asmenis ir jų specifinius poreikius. Jaunimo centrai teikia informaciją (spausdintą ir internetinę) narkotikų vartotojams, skiria dėmesį lytiniu būdu plintančių ligų prevencijai ir lytiškumo ugdymo programoms skirtingas galimybes turintiems jaunuoliams. Visa ši informacija prieinama keliomis kalbomis, o mokymai skirti specialistams, dirbantiems su skirtingus gebėjimus turinčiais jaunuoliais.
- „Pro Familia“ ir „BZgA“ daugiausia dėmesio skiria SRHR (seksualinės ir reprodukcinės teisės ir sveikata) teisėmis grindžiamam požiūriui ir daugeliu kalbų skelbia lengvai suprantamas brošiūras (spausdintas ir skaitmenines). Svarbu pažymėti, kad Vokietija dirba laikydamasi integruotos lytiškumo ugdymo koncepcijos, kuri nėra nukreipta tik į konkrečias tikslines grupes.
- Yra grupė NVO ir vyriausybinių organizacijų, turinčių daugiau nei 1600 konsultavimo centrų - darbas sveikatos ir reprodukcinės sveikatos srityje, o paaugliams ir jaunimui teisės ir konsultacijos dažniausiai yra nemokamos. (1).
- Kadangi buvo įrodyta, kad jauni žmonės renkasi savo bendraamžius kaip informacijos šaltinį ir partnerius diskusijose apie jautrius lytiškumo klausimus, buvo sukurti ir išbandyti projektai, kuriuose naudojama bendraamžių ugdymu (angl. peer education). (4).
- Jaunimo ir vaikų organizacijų teikiamos specialiosios telefono linijos buvo plačiai naudojamos ir dėl to buvo parengtos specialiai lytiškumo mokymui skirtos konsultavimo koncepcijos ir telefoninių konsultantų mokymai. (4).

Inovatyvių lytiškumo ugdymo projektų ir programų Vokietijoje pavyzdžiai

1. „Eikite toliau: mano stipriosios pusės, mano ateitis.“ (Www. Komm-auf-tour.de) yra interaktyvi karjeros patarimų ir gyvenimo planavimo tarnyba jauniems žmonėms. Ji teikia naujas, veikla grindžiamas paskaitas, skirtas padėti 7 ir 8 klasių vidurinės mokyklos moksleiviams ankstyvajame etape atrasti savo stipriąsias puses ir interesus. Ši tarnyba, vienintelė tokio pobūdžio tarnyba Vokietijoje, susieja švietimą ir mokymą su asmeniniu gyvenimu atsižvelgiant į lytį.
2. www.loveline.de siūlo informaciją apie meilę, lytiškumą, kontracepciją ir partnerystę. Šį pagrindinį puslapį dažniausiai naudoja berniukai ir mergaitės nuo 12 iki 17 metų. Turinys, dizainas ir adresatas skirtas abejoms lytims. Taip pat nagrinėjami lyčių aspektai. Skaitytojai gauna daug atsakymų ir, pavyzdžiui, suranda konsultavimo tarnybų adresus visoje Vokietijoje.
3. www.schule.loveline.de yra platforma, kurioje ekspertai gali gauti informacijos ir medžiagos keliomis temomis.
4. „Prisijunkite prie AIDS, meilės ir lytiškumo apytakos rato“. Buvo mobilioji intervencijos programa, vykstanti iš mokyklos į mokyklą. Interaktyvus formatas leido mokytojams, vietos bendruomenėms ir mokiniams atvirai ir komunikabiliai sužinoti apie lytiškumą. Projektas baigėsi 2013 m., tačiau šiuo metu yra inicijuojamas jo pratęsimas.
5. 'Jetzt erst Recht- Menschenrechtsbasierte Sexualpädagogik mit Jugendlichen'. Tai susideda iš „pro familia“ gairių ir trijų mokymo modulių kurso, skirto lytiškumo ugdymui, grindžiamam teisėmis mokyklose. Pagrindinis dėmesys skiriamas partnerių lygybės seksualiniuose santykiuose stiprinimui.
6. „Liebe und so Sachen“ („Meilė ir tokie dalykai“) yra vaizdo filmas, kartu su pedagoginiu vadovu, skirtas jauniems žmonėms su negalia ir jų mokytojams.(1)

LYTIŠKUMO UGDYMO POREIKIS MOKYKLOSE

- Nepaisant šių lytiškumo ugdymo neformalioje aplinkoje iniciatyvų, mokyklos vis dar laikomos labai svarbiomis lytiniame ugdyme iš socialinės ir švietimo politikos perspektyvos Vokietijoje.
- Nors mokyklinio amžiaus jaunimas sako, kad jie mažiau linkę kreiptis į mokytojus, norėdami aptarti asmenines problemas (jie labiau linkę klausti tėvų ar draugų), mokyklos ir mokytojai vis dar vaidina svarbų vaidmenį kai kuriems jaunuoliams.
- **Berniukai, ypač iš migrantų šeimų, yra linkę turėti asmeninių klausimų ir dėl jų kreiptis į mokytojus, nes dažniausiai turi mažiau suaugusiųjų, kuriais pasitiki.**
- **Todėl ypač svarbu, kad ši grupė mokytųsi apie lytiškumą mokyklose. Tėvams neturėtų būti leidžiama atšaukti savo vaikų iš šių klasių mokyklose. (4)**

Jaunimui palankios seksualinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugos

- Vokietijoje teikiamos visoje šalyje, tačiau priklausomai nuo federacijos valdžios.
- Paslaugas teikia privatūs subjektai, NVO ir Vyriausybė.
- Reguliarios sveikatos priežiūros paslaugos Vokietijoje laikomos draugiškomis jaunimui. Jaunimas gali gauti kontracepciją iš savo šeimos gydytojo.
- Sutikimo dėl kontracepcijos, skubios kontracepcijos ir abortų amžius yra 14 metų. Kai pacientas yra nuo 14 iki 18 metų, vaistą skiriantis vaistininkas ar gydytojas turi nuspręsti, ar reikalingas tėvų sutikimas.
- Greitoji kontracepciją vaistinėse galima įsigyti be recepto. Prezervatyvai yra plačiai prieinami už mažą kainą.
- Moterys iki 20 metų, kurios yra apdraustos bendru įstatyminiu sveikatos draudimu, gali nemokamai gauti geriamąją kontracepciją. (1)

SEKSUALINIAI SVEIKATOS RODIKLIAI

Tame pačiame 2015 m. tyrime pateikiama naujausia informacija apie kontracepcijos vartojimą (žr. Lentelę): (1)

Amžiaus grupė	% seksualiai aktyvių	% naudoja šiuolaikinę kontracepciją
14-17 metų	30%	Preservatyvai 57% Tabletė 72%
14-24 metų	67%	Preservatyvai 49% Tabletė 71% Spiralė 2%

- Taigi prezervatyvų ir geriamųjų kontraceptinių priemonių duomenys rodo, kad abu metodai dažnai naudojami kartu. (1)
- 2015 m. sifilio infekcija buvo diagnozuota 13,5 atvejo 100 000 jaunuolių (15–24 metų). Manoma, kad 4,5% 17–18 metų vaikų turi chlamidijos infekciją. Chlamidijos yra labai dažna bakterinė lytiškai plintanti infekcija, perduodama per makštį, analinį ir oralinį seksą. Labai dažnai chlamidioze sergantys asmenys nepatiria jokių simptomų.
- 16,8 iš 100.000 15–24 metų jaunuolių buvo diagnozuota ŽIV; o Estijoje bendrojoje populiacijoje, ŽIV kas 29 asmuo iš 100.000 asmenų yra užsikrėtę ŽIV. (1)

LYTIŠKUMO UGDYMO POVEIKIS JAUNIMUI

- Apklausos „Jaunimo lytiškumas“, kurią BZgA nuo 1980 m. vykdė aštuoni kartus, duomenys apie jaunimo seksualinį elgesį ir požiūrį bei lytinio ugdymo patirtį patvirtina nuostatą, kad lytiškumo ugdymas yra svarbus įtakos veiksnys, nes jis padeda asmeniui priimti sprendimus dėl savo lytinio gyvenimo.
- Dabartinėje apklausoje (2015 m.) dalyvavo 5750 14-25 metų amžiaus jaunuolių. Duomenų analizė rodo, kad aukštos kokybės lytiškumo ugdymas nėra susijęs su ankstesniu seksualiniu elgesiu, o su aukštesnio lygio žiniomis apie fizinius seksualumo aspektus, atsakingą kontracetinį elgesį ir padidėjusia galimybe atvirai bendrauti su partneriais ir tėvais apie lytiškumą.
- Naujausi apklausos rezultatai rodo, kad šiandien dauguma Vokietijos jaunimo jaučia, jog yra gerai informuoti apie seksualines problemas.
- Šiandien jaunieji vokiečiai (14–17 metų) per pirmą seksualinę patirtį naudojami kontracepcija dažniau, nei tai darė jaunimas prieš 35 metus.
- Aukštos kokybės lytiškumo ugdymas yra veiksminga intervencija daranti įtaką seksualinei ir bendrai asmenų sveikatai visą jų gyvenimą. Šis poveikis gali būti ypač teigiamas, kai bendradarbiauja įvairūs subjektai (nuo vyriausybių iki NVO ir sveikatos sektoriaus) ir kai informacija apie tikslinių grupių poreikius yra lengvai prieinama. (5).

DAR KELI AKCENTAI

Nors lytiškumo ugdymas Vokietijoje yra visuotinai priimtas, pastaruoju metu kilo tam tikras pasipriešinimas, ypač iš AfD partijos (Alternatyva Vokietijai). AfD teigia, kad visapusiškas teisėmis pagrįstas lytiškumo ugdymas skatina ankstyvą vaikų seksualizavimą, kurį jie atmeta. Partija taip pat griežtai kritikuoja LGBTI bendruomenės teises ir lyčių įvairovę. (1)

SANTRAUKA

Panašiai kaip Estijos atveju, Vokietija sėkmingai įgyvendino lytiškumo ugdymą mokyklose. Visapusiškas lytiškumo ugdymas mokyklose, kartu su jaunimui palankiomis seksualinėmis ir reprodukcinėmis paslaugomis, neformalus ugdymas ir nevyriausybinių organizacijų, įgyvendinančių novatoriškas programas, vaidmuo turėjo teigiamos įtakos seksualinės sveikatos rodikliams Vokietijoje. Ypač svarbu atkreipti dėmesį į privalomo lytiškumo ugdymo svarbą mokyklose, skirtose jaunimui, neturinčiam prieigos prie patikimo suaugusiojo, kad būtų galima aptarti lytiškumo klausimus. Vokietijoje, iš migrantų šeimų kilę berniukai ženkliai labiau pasinaudojo privalomu lytiškumo ugdymu mokyklose, nes jiems svarbu turėti galimybę kreiptis į mokytojus, siekiant gauti papildomą informaciją ar patarimus seksualumo temomis.

Pagrindiniai aspektai iš Estijos ir Vokietijos pavyzdžių analizės

Lietuva turi labai panašų istorinį ir socialinį-politinį kontekstą kaip Estija, tačiau lyties ugdymo srityje Lietuva labai atsilieka.

Pagrindiniai sėkmės veiksniai Vokietijoje ir Estijoje yra šie:

1. Privalomas visapusiškas lytiškumo ugdymas, kurį teikia Švietimo ministerija (Estijoje) arba Federalinė vyriausybė (Vokietijoje).
2. Jaunimui palankios seksualinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugos.
3. Aktyvus jaunimui palankių seksualinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugų teikėjų ir mokytojų bei mokyklos darbuotojų bendradarbiavimas.
4. Mokytojų mokymai lytiškumo temomis, įskaitant naujausius mokymus naujomis temomis ir informacija.
5. Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, dirbančiomis įgyvendinant įvairius novatoriškus projektus - teikiant informaciją skirtingais formatais, įvairiomis kalbomis ir rengiant tikslines grupes.
6. Atliekama programų peržiūra ir analizė, reaguojant į tyrimus.

Visi šie aspektai laikui bėgant lėmė geresnius seksualinės sveikatos rezultatus Estijoje ir Vokietijoje. Jaunieji estai ir vokiečiai yra geriau pasirengę priimti sprendimus dėl savo seksualinės sveikatos, bendrauti su partneriais ir yra geriau informuoti, kur ir kaip naudotis lytinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugomis.

PRIEDAS

LPI- Lytiškai plintančios infekcijos*

Egzistuoja įvairių lytiniu keliu plintančių infekcijų tipų, kurių sunkumas yra įvairus. Bakterinės ir parazitinės infekcijos, kai greitai diagnozuojamos, gali būti visiškai išgydomos naudojant antibiotikus. Virusinės infekcijos paprastai negali būti išgydytos, tačiau simptomus galima išgydyti vaistais. Lytiškai plintančios infekcijos gali būti perduodamos per makštį, analinį ir oralinį seksą.

Šaltiniai

1. BZgA (Federal Centre for Health Education) and IPPF (International Planned Parenthood Federation European Network). 2018. "Sexuality Education in Europe and Central Asia. State of the Art and Recent Developments. An overview of 25 countries."
2. UNESCO, 2011. "School-based sexuality education programs: A cost- effectiveness analysis in six countries."
3. Part, Kari. 2011. "The development and content of the school-based sexuality education curriculum in Estonia since 1990s."
4. BZgA Sexuality and Family Planning. Uwe Sielert. 2011. "Sexuality education in Germany" found in "Sexuality education international."
5. Brockschmidt, Laura and Angelika Hessling. 2015. "Sexuality Education in Germany: An Effective Intervention to Support the Sexual and Reproductive (SRH) of People Across the Lifespan."
6. WHO Regional Office for Europe and BZgA (Federal Centre for Health Education). 2010. "Standards for Sexuality Education: A Framework for policy makers, educational and health authorities and specialists."
7. Parker, Rachael, Wellings, Kaye and Lazarus, Jeffrey V. (2009). 'Sexuality education in Europe: an overview of current policies,' *Sex Education*, 9:3.227-242.
8. Jari Kivela, Kai Haldre, Kai Part, Evert Ketting & Rob Baltussen. (2014). "Impact and cost effectiveness analysis of the national school-based sexuality education program in Estonia."
9. Department for Education. 2019. "Relationships Education, Relationships and Sex Education (RSE) and Health Education: Statutory guidance for governing bodies, proprietors, head teachers, principals, senior leadership teams, teachers."
10. Jennifer Manlove, Heather Fish, and Kristin Anderson Moore. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*. 2015. "Programs to improve adolescent sexual and reproductive health in the US: a review of the evidence."
11. Nicole Haberland and Deborah Rogow. 2014. "Sexuality Education: Emerging Trends in Evidence and Practice."
12. Heather D. Boonstra. 2011. "Advancing Sexuality Education in Developing Countries: Evidence and Implications."
13. Mary A. Ott, Maura Rouse, Jamie Resseguie, Hannah Smith, Stephanie Woodcox. 2012. "Community-Level Successes and Challenges to Implementing Adolescent Sex Education Programs."
14. UNESCO, 2014. "Comprehensive Sexuality Education: The Challenges and Opportunities of Scaling-Up."
15. Rimmel, Atko. 2017. "Religion, Interrupted? Observations on Religious Indifference in Estonia." In *Religious Indifference. New Perspectives From Studies on Secularization and Nonreligion*, edited by Johannes Quack and Cora Schuh, 123–42.
16. Springer, 2017. Save the Children, INERELA+ Positive Faith in Action. "Religion & Sexuality: A report on faith-based responses to children's Comprehensive Sexuality Education and Information."
17. Tallinn Municipality, 2020. <https://www.tallinn.ee/eng/Youth-centres#>
18. Marti Taru, Eli Pilve and Peeter Kaasik. "The history of youth work in Estonia"